

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

HARBIY TA'LIMDA O'QUV JARAYONINING ZAMONAVIY YONDASHUVLAR ASOSIDA TASHKIL ETISHNING XUSUSIYATLARI

Tojiev Xakimjon Xoliqovich

Farg'ona davlat universiteti harbiy ta'lim fakulteti katta o'qituvchisi.

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ta'lim texnologiyasi tushunchasi, o'qituvchilarni tayyorlash muammolari, innovatsion ta'lim va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositalari, talabalarning ijodiy faolligini oshirish, texnologik yondashuv, o'quv jarayonining texnologik tashkil etish xususiyatlari bayon etilgan.*

Kalit so'zlar: *ta'lim texnologiyasi, innovatsion ta'limni texnologiyalashtirish, texnologik yondashuv.*

Mamlakatimizda uzluksiz ta'lim tizimi uchun pedagog kadrlar tayyorlashni nazarda tutuvchi oliy ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashning zamonaviy ta'lim mazmunini modernizatsiyalash, talabalar ichki imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga imkon beruvchi zarur shart-sharoitlar yaratishga yo'naltirilgan ta'lim muhitini yaratish bo'yicha tadqiqotlar olib borilmoqda. Shu bilan birga zamon talablariga javob beradigan o'qituvchilarni tayyorlash zaruriyati oshib bormoqda.

Mamlakatimiz kelajagi ko'p jihatdan ta'lim-tarbiya sohasidagi innovatsion o'zgarishlar, uni zamonamizning yangi ilg'or talablariga javob beradigan darajaga ko'tarishga yo'naltirilgan ishlarning qay darajada olib borilishiga bog'liq bo'ladi. Bu esa bo'lajak mutaxassislarni zamon talabularini hisobga olgan holda raqobatdosh qilib tayyorlashni talab etadi. Bunday muhim vazifani ta'limda innovatsion texnologiyalarni qo'llamasdan amalga oshirib bo'lmaydi. Bunga sabab innovatsion ta'lim texnologiyalarida ta'lim beruvchi ham, ta'lim oluvchi ham o'z faoliyatida manbaga bo'lgan qiziquvchanligini, uni o'rganishga bo'lgan tashab-buskorligini, yangilikka bo'lgan ishtiyoqini namoyon qilishga harakat qiladi va ular negizida innovatsion jarayonga kirib boradi. Bu jarayon rejalashtirilgan natijani qo'lga kiritgunga qadar davom etadi. Respublikamizda harbiy kadrlarni tayyorlash sifatini yaxshilash maqsadida kadrlarni o'qitish jarayonida pedagogik texnologiyalarni harbiy ta'lim jarayoniga tadbiiq etilishi hozirgi kundagi dolzarb masalalardan biridir.

O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasida "uzluksiz ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, sifatli ta'lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga mos yuqori malakali kadrlar tayyorlash siyosatini davom ettirish" ustuvor vazifalari belgilanib, bu borada texnologik yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ta'lim texnologiyasi - bu ma'lum bir shaklda tashkil etilgan va taqdim etilgan o'quv ma'lumotlari tizimi, o'qitish shakllari va usullari, texnik va intellektual vositalar, o'quv

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

jarayonini tegishli algoritmik tashkil etish bilan birlashtirilgan o'quv moddiy bazasi. tabiiyki, har qanday ta'lim texnologiyasi metodik asosga, tizimli kontseptsiyaga ega bo'lib, u samarali ta'lim jarayonini maqsadga muvofiq rejalashtirish, tashkil etish va amalga oshirish uchun ilmiy asos yaratadigan qoidalar, g'oyalar to'plamidir.

Ta'limni texnologiyalashtirish g'oyasi yangilik emas. Bundan 400 yil avval chex pedagogi Yan Amos Komenskiy ta'limni texnologiyalashtirish g'oyasini ilgari surgan. U ta'limni "texnikaviy" qilishga undagan, ya'ni hamma narsa nimaga o'qitilsa, muvaffaqiyatga ega bo'lsin. Natijaga olib keluvchi o'quv jarayonini, u "didaktik mashina" deb atagan. Bunday didaktik mashina uchun aniq qo'yilgan maqsadlar; bu maqsadlarga erishish uchun, aniq moslashtirilgan vositalar; bu vositalar bilan qanday foydalanish uchun, aniq qoidalarni topish muhimligini yozgan.

Ta'lim nazariyasi va amaliyotida o'quv jarayoniga texnologik xususiyatni berish uchun 50-yillarda birinchi urinishlar qilib ko'rilgan. Ular o'z ifodasini an'anaviy o'qitish uchun majmualari texnik vositalarni yaratishda topgan.

Innovatsion ta'lim va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositasida talabalarning ijodiy faolligini oshirish, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim muhitini tashkil qilish masalalari dolzarb masalalardan biri bo'lib, A.A.Abduqodirov, N.Azizxodjaeva U.SH.Begimqulov, J.G'.Yo'ldoshev, Ishmuhamedov R, Majitova SH. Tolipov U. K, kabi olimlarning ilmiy tadqiqotlarida bayon etilgan. J.J.Jalolov, K.J.Riskulova, G.M.Maxkamova, F.R.Yuzlikaev, M.Kadirovalar tomonidan oliy ta'lim muassasalarida o'qitish masalalari tadqiq qilingan.

Hozirgi vaqtda pedagogik texnologiya o'qitishning texnik vositalari yoki kompyuterlardan foydalanish sohasidagi tadqiqotlardek qaralmaydi, balki bu ta'lim samaradorligini oshiruvchi omillarni tahlil qilish, ishlab chiqish hamda usul va materiallarni qo'llash, shuningdek qo'llanilayotgan usullarni baholash yo'li orqali ta'lim jarayonining asoslari va uni maqbullashtirish yo'llarini ishlab chiqishni aniqlash maqsadidagi tadqiqotdir.

Ta'lim texnologiyasi falsafiy, psixologik, didaktik va ta'limiy maqsadning ijtimoiy-pedagogik asoslangan aniq ilmiy g'oyalariga asoslanadi. Ta'limni texnologiyalashtirish bu o'qitish jarayoniga texnologik yondashish asosida ta'lim maqsadlariga erishishning eng maqbul yo'llari va samarali vositalarni tadqiq qiluvchi va qonuniyatlarni ochib beruvchi pedagogik yo'nalishdir.

Texnologik yondashuv kamida kafolatlangan taqdim etishni tashkil qilish asosida deyarli barcha o'quvchilar tomonidan topshirilgan etalon natijalarga erishishga, nazoratni standartlashtirish va joriy o'quv natijalarining korrektsiyasiga yo'naltirilgan ta'lim texnologik modellarini ishlab chiqish orqali amalga oshiriladi.

Texnologik yondashuv yangi imkoniyatlarni ochib beradi. Turli sohalarning kontseptual va dizayn ishlanmalari va ta'limiy, pedagogik, ijtimoiy voqelikning jihatlarini quyidagilardan iborat:

- aniq natijalarni bashorat qilish va boshqarish, pedagogik jarayonlar;
- mavjud ilmiy asosda tahlil qilish va tizimlashtirish orqali amaliy tajriba va undan foydalanish;

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

- tarbiyaviy va ijtimoiy-ma'rifiy masalalarni har tomonlama hal qilish

SHuningdek quyidagi muammolar ham mavjud:

- Texnologik yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini rivojlantirish uchun qulay pedagogik sharoitlarni ta'minlash;

- Texnologik yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini rivojlantirish omillari va komponentlarini aniqlash;

- Texnologik yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini rivojlantirishning eng samarali usullarini tanlash va yangi texnologiyalarni ishlab chiqing va paydo bo'layotgan ijtimoiy va pedagogik muammolarni hal qilish modellari yaratish.

Ta'lim jarayoni samaradorligini oshirishga bo'lgan intilish, zamonaviy texnik o'qitish vositalarini, birinchi navbatda kompyuter vositalarini sifat jihatidan yangi bosqichda keng qo'llash, o'qitishning texnologik nomidir..

Ta'lim amaliyotida ushbu tushuncha ko'pincha ma'lum bir ierarxik bo'ysunuvchi darajalar bilan o'zaro bog'liqdir.

1. Umumiy pedagogik (umumiy didaktik) daraja ta'limning muayyan bosqichidagi ajralmas ta'lim jarayonini tavsiflaydi.

2. Xususiy metodik (predmetli) daraja pedagogik texnologiyani "xususiy metodologiya" tushunchasiga yaqin ma'noda tushunishni o'z ichiga oladi, bu mashg'ulot va ta'limning ma'lum bir mazmunini amalga oshirish uchun algoritmlangan usullar, vositalar, texnikalar to'plamini o'z ichiga oladi.

3. Mahalliy (modulli) daraja - bu ta'lim jarayonining alohida qismlari texnologiyasi, muayyan didaktik va tarbiyaviy vazifalarni hal qilish (ayrim faoliyat turlari texnologiyasi, tushunchalarni shakllantirish, individual shaxsiy fazilatlarini tarbiyalash, texnologiya dars, yangi bilimlarni o'zlashtirish, materialni takrorlash va boshqarish texnologiyasi, mustaqil ishlash texnologiyasi va boshqalar).

Ta'lim texnologiyasi - bu ma'lum bir shaklda tashkil etilgan va taqdim etilgan o'quv ma'lumotlari tizimi, o'qitish shakllari va usullari, texnik va intellektual vositalar, o'quv jarayonini tegishli algoritmik tashkil etish bilan birlashtirilgan o'quv moddiy bazasi. tabiiyki, har qanday ta'lim texnologiyasi metodik asosga, tizimli kontseptsiyaga ega bo'lib, u samarali ta'lim jarayonini maqsadga muvofiq rejalashtirish, tashkil etish va amalga oshirish uchun ilmiy asos yaratadigan qoidalar, g'oyalar to'plamidir. Aynan shu tizimli kontseptsiya asosida ikkinchisining maqsadlari, vazifalari, mazmuni va vaqt bazasi aniqlanadi.

So'nggi paytlarda "texnologiya" atamasiga nisbatan juda mas'uliyatsiz munosabat xarakterli bo'lib bomoqda. Bir tomondan, har qanday tavsiyalar, yangi yoki unutilgan o'qitishning eski shakllari va usullari texnologiyalar, boshqa tomondan, o'quv jarayonida ishlatiladigan har qanday kompyuter dasturi texnologiya deb ataladi..

Ikkala holatda ham texnologiyaning quyidagi asosiy xususiyatlari e'tiborga olinmaydi:

- mashg'ulotning yakuniy natijasi kafolati (aniqrog'i, barcha zarur shartlarga rioya qilinishiga qarab kafolat darajasi);

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

- o'quv maqsadlarini tavsiflash diagnostikasi;
- o'quv harakatlarining etarlicha qat'iy algoritmlangan ketma-ketligi;
- ta'lim jarayonining takrorlanuvchanligi va uning natijalari;
- mashg'ulotning ma'lum bir shaklini muayyan protsessual loyihalashtirish va tashkil etish.

Ushbu tamoyillarga asoslanib, ta'lim texnologiyalarini diagnostika maqsadlariga aniq yo'naltirilgan holda o'quv jarayonini tashkil etishning takrorlanadigan usullari sifatida aniqlash mumkin.

Deyarli har qanday texnologiya kamida ikkita predmetning: o'qituvchi va talabaning o'zaro aloqasi jarayonida amalga oshiriladi. O'qituvchi bevosita va texnik vositalar yordamida o'quv jarayonida mazmunli, tashkil etuvchi, boshqaruvchi va nazorat qiluvchi funksiyalarni bajaradi. Texnologik yondashuv, bizning fikrimizcha, belgilangan didaktik maqsadlarga, ham texnologiyani ishlab chiqish paytida qo'yilgan maqsadlarga bog'liq.

Xulosa qilib aytganda, o'quv jarayonining texnologik tashkil etilishi bir qator xususiyatlar, asosiy bilim belgilarini belgilaydigan o'ziga xos xususiyatlar bilan tavsiflanadi. Bularga quyidagi xususiyatlar kiradi:

- konkretlashtirilgan didaktik maqsadlar tizimini, materialni o'zlashtirish mezonlarini, ma'lumot natijalarini shakllantirish;
- o'qitishning yetarlicha yuqori samaradorligini ta'minlash, bilim va ko'nikmalarni deyarli to'liq o'zlashtirishga erishish;
- o'quv jarayoniga ma'lum o'quv jarayonlarini kiritish, mahorat standartlarini taqdim etish;
- tuzatuvchi mulohazalarni amalga oshirish, assimilyatsiyani mezonlarga asoslangan nazoratini amalga oshirish, baholarni shakllantiruvchi va umumlashtiruvchi test usullaridan keng foydalanish.

Maqsad belgilash ta'lim texnologiyalarining muhim elementlaridan biri hisoblanadi. An'anaviy mashg'ulotlar bilan taqqoslaganda uning ajralib turadigan xususiyati - bu maqsadni belgilashning maksimal darajada aniqligi va aniqligi. Ushbu savollar M.V.Klarin monografiyasida yetarlicha batafsil ko'rib chiqilgan. Xususan, u ta'lim maqsadlarini konkretlashtirishning quyidagi asosiy yo'nalishlarini belgilab beradi:

- ta'lim sharoitlarining xususiyatlari: talabalarga qanday ta'sir o'tkazish zarurligi va ular uchun qanday sharoitlar yaratilishi kerakligi;
- ichki, protsessual parametrlarning xususiyatlari - talabalarning qobiliyatlari va qobiliyatlari: qanday qobiliyat va qobiliyatlarni shakllantirish kerak;
- ta'lim natijalarining xususiyatlari: o'quv jarayonining muayyan bosqichlarida talabalarga qanday natijalarga erishish mumkin bo'ladi.

Taqdim etilgan yo'nalishlar juda umumiydir. Konkretlashtirishning yuqori darajasiga maqsadni belgilashni to'g'ridan-to'g'ri mavzu sohasida tahlil qilish orqali erishiladi, bu yerda an'anaviy ravishda maqsadni belgilashning quyidagi usullari qo'llaniladi:

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

1. O'rganilgan tarkib orqali maqsadlarni shakllantirish, masalan, "pedagogik o'zaro ta'sir asoslarini o'rganish".
2. O'qituvchi faoliyati orqali maqsadlarni belgilash - "talabalarni pedagogika tamoyillari bilan tanishtirish".
3. Intellektual, hissiy, shaxsiy rivojlanishning ichki jarayonlari orqali maqsadlarni aniqlash - "qiziqishni shakllantirish", "pedagogik tizimlarni tahlil qilish qobiliyatini shakllantirish".
4. Ta'lim faoliyati orqali maqsadlarni belgilash - "darsning maqsadi loyiha guruhini shakllantirishdir" va boshqalar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017 yil, 6-son.
2. Azizxodjaeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat.–T.: Moliya, 2003, B.192.
3. Беспалько V.P. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / V.P. Беспалько. – М., 1995
4. Ishmuhamedov R.J., Yuldashev M.A. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar (ta'lim tizimi xodimlari, metodistlar, o'qituvchilar, tarbiyachi va murabbiylar uchun o'quv qo'llanma) - T. 2017, Z68 b . 5. Komenskiy Ya. A. Velikaya didaktika. — SPb: Tipografiya A. M. Kotomina, 1875. – 281 s.
6. Klarin M.V. Педагогическая технология в учебном процессе. Анализ зарубежного опыта. - М.: Народное образование, 1998.
7. Majitova SH. Innovatsionnye pedagogicheskie tehnologii ispol'zuyemye v podgotovke budushix uchiteley// Xalq ta'limi. -Toshkent, 2006.
8. Мохов, V.M. Технологические основы проектирования и конструирования учебного процесса, – Волгоград: Перемена, 1995. – 152 s.
9. Махмудов М. И. Теория и практика проблемного обучения. — Казань, 1972. — 365 s.
10. Lixachev B.T. Педагогика, Курс лекций, Lixachev B.T., 2001. – 498 s.
11. Selevko G. K. Современные образовательные технологии: учеб, пособие. М.: Народное образование, 1998.
12. N.N. Yefimov. Педагогические основы военной подготовки студентов в ВУЗе. Изд. Московского университета 1986 г.ст. 100-102.
13. Tolipov U. K, Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari - T. Fan, 2006-261 b.